

Екзистенция и бунт: из лекциите на Кръстева върху Сартр¹ *Хисато Куриваки*

Summary, keywords and biography:

The aim of this paper is to clarify a part of the relationship between Kristeva and Sartre, which so far has rarely been discussed. At first glance, there seems to be no point of contact between the post-structuralist from Sofia and the existentialist in the postwar France. However, when we reread Kristeva's texts, we see that she repeatedly refers to Sartre directly or indirectly. In particular, it should be noted that she treats Sartre, along with Aragon and Barthes, in her lectures on "revolt" held in the mid-90's. In this paper, we try to reveal a secret Sartrism in Kristeva from these lectures.

Keywords: Julia Kristeva, Jean-Paul Sartre, existence, revolt, abjection, tourniquet (whirligig/ revolving door)

Hisato Kuriwaki, born in 1988 in Chiba, Japan, is a PhD student majoring in French literature and philosophy. He is currently preparing a thesis on Jean-Paul Sartre at The University of Tokyo.

Увод

Какво означава думата „екзистенция“ в полето на съвременната философия? Преди да отговоря на този въпрос, най-напред ще се опитам да обясня какво разбирам под израза „съвременна философия“. Според мен това означава философия, възникнала в Европа през ХХ век и която оттогава насам поема най-различни посоки на развитие в САЩ, Япония и т.н.

¹ Първоначално това бе доклад, изнесен на международния форум „Възвишеното и *das Unheimliche*“, организиран от Центъра за философия към Токийския университет (УТСП), Софийския литературен семинар (СЛС) и Културния център към Софийския университет, 2-4 март, 2015 г.

Привеждам някои знакови имена: психоанализата на Фройд и феноменологията на Хусерл маркират началото на едно такова философско движение, последвано от екзистенциализма и структурализма през Хайдегер, и унаследено от постмодернисти като Делюз и Дерида.

Тогава как бихме определили характера на тази „съвременна философия“? Според мен, това е един динамичен процес на непрестанен опит да се постави под въпрос границата между разума и лудостта. Веднага може да си спомним за *История на лудостта* на Фуко. Фактът, че много мислители се интересуват от авангардни писатели като Арто, Селин и Жьоне, като че ли също символизира техния интерес към граничната област между разума и лудостта. Този аспект на „съвременната философия“, разположен в междинното пространство на литература и философия, сякаш постепенно потъва в забвение при днешното рационално, утилитарно, капиталистическо общество, но поне в настоящото представяне бих искал да започна моето разглеждане от тази перспектива.

Нека се върнем на първия въпрос: какво означава думата „екзистенция“ в полето на съвременната философия? Задавам този въпрос понеже се занимавам с изследване върху Жан-Пол Сартр. Излишно е да се посочва, че Сартр е не само значим мислител в полето на „съвременната философия“, която е предмет на нашето обсъждане, но също така мислител, намиращ се в една твърде деликатна позиция. Сартр, най-напред възприет като знаменосец на екзистенциализма из цял свят, по-късно бива критикуван от философи като Леви-Строс и Дерида заради неговия историцизъм и андроцентризъм, и в крайна сметка бива преодолян през 60-те години на XX век. Дълго време се подчертава разликата между неговия екзистенциализъм и структурализма или постструктурализма; но не Сартр ще бъде четен и високо оценяван занапред – тази чест се пада на фигури като Батай и Бланшо.

Нещата обаче не са така прости, както изглеждат. Ролан Барт например, един от най-бележитите структуралисти, в своите ранни текстове е повлиян от Сартр, а пък Делюз също изразява своето уважение към Сартр в едно кратко есе.² Дори Дерида, който строго критикува Сартр през 60-те години на XX век, три десетилетия по-късно написва едно по-отзивчиво есе, посветено на същия автор, в *Les Temps modernes*³ – при все че не можем да твърдим, че то е било безусловно „отзивчиво“. Можем също така да си спомним за успеха на книгата *Векът на Сартр* (2000 г.) от Бернар-Анри Леви, писател, считан за относително близък до постмодернистите.

И така, днес на мен ми се струва, че има нужда да разположим Сартр другояче в контекста на „съвременната философия“. В настоящото представяне бих искал да преразгледам отношението между Сартр и Кръстева поради две причини. Първо, защото днес аз съм тук в София. Бих искал да разсъждавам върху отношението между двамата мислители тук в София, където Кръстева започва своето образование и където вероятно е чела някои книги на Сартр. Втората причина е по-съществена. Струва ми се, че Кръстева е

² Срв. Deleuze, G., 'Il a été mon maître', В: *L'Île déserte. Textes et entretiens 1953-1974*, Paris, Ed. de Minuit, 2002, pp. 109-13.

³ Срв. Derrida, J., „Il courait mort“ : salut, salut. Notes pour un courrier aux *Temps Modernes*”, В: *Papier Machine. Le ruban de machine à écrire et autres réponses*, Paris, Ed. Galilée, 2001, сс. 167-213.

тайно повлияна от Сартр по един доста двусмислен начин. Как би могъл следвоенният екзистенциалист Сартр да повлияе на постмодерната теоретичка Кръстева?

Нека хвърлим бърз поглед към нейната биография. Според Кръстева от ранния период на нейната кариера, Сартр и екзистенциализмът подлежат на критика. Например, на една конференция върху Селин, проведена в Япония през 1981 г., Кръстева заема критическа позиция спрямо Сартровия екзистенциализъм.⁴ В същото време в *Сили на ужаса*, нейният шедьовър, чиято отправна точка е Селин, тя споменава името на Сартр в един пасаж⁵. Очевидно е също така, че подзаглавието на една от главите „Селин: нито артист, нито мъченик” е пародия на Сартровия *Свети Жьоне: артист и мъченик*. Разбира се, безспорно е, че съществува голяма разлика между Сартр, опитващ се да развива своя собствена „екзистенциална психоанализа”, критикувайки психоанализата на Фройд, и Кръстева, която е школувана в психоанализата на Лакан. Ако трябва обаче да пренебрегнем с известно колебание тази разлика – макар че не съм сигурен, че това действително е възможно – ние бихме могли да разгледаме някои сходства между двамата мислители.

Нека приведем някои други факти. Главната тема на *Черно слънце* (1987 г.), написана от Кръстева седем години след *Сили на ужаса* (1980 г.), е „меланхолията”, което ни напомня за това, че *Погнусата* на Сартр първоначално е била озаглавена *Melancolia*⁶. Всъщност образът на корицата във френското издание на романа е известната медна гравюра на Дюрер, която Кръстева посочва в книгата си⁷. По-нататък, очевидно е, че *Самураите* (1990 г.), или *Les Samourai*, на френски, е пародия на *Мандарините* (*Les Mandarins*), написана от жената, с която Сартр споделя целия си живот – Симон Дьо Бовоар⁸. Двойката Солерс-Кръстева също напомня на някои хора за двойката Сартр-Бовоар. И през 1990 г., след рухването на Берлинската стена, Кръстева пише кратко есе, посветено на Сартр⁹. В началото на есето й ние се натъкваме на изречение, в което Кръстева казва „Обичам го” („Je l’aime”).¹⁰

Най-накрая, в семинарите, проведени в периода 1994-1996 г., Кръстева разглежда Сартр наред с Арагон и Барт. Днес можем да четем тези семинари посредством две книжни издания: *Смисъл и безсмислие на бунта* (1996 г.)¹¹ и *Съкровеният бунт* (1997 г.)¹². Защо

⁴ Срв. Джурия · Кристиева «おぞましき作家シリーズ」三浦信孝訳、『海』14巻1号、中央公論社、1982年、346-60頁、347頁。

⁵ Срв. Kristeva, J., *Powers of Horror: An Essay on Abjection*, translated by Leon S. Roudiez, New York, Columbia University Press, 1982, p. 207. [Julia Kristeva, *Pouvoirs de l'horreur. Essai sur l'abjection*, Paris, Éd. du Seuil, coll. Points, 1980, p. 245].

⁶ Срв. Sartre, J. P., *Œuvres Romanesques*, Paris, Éd. Gallimard, 1981, p. 1667.

⁷ Kristeva, J., *Black Sun: Depression and Melancholia*, translated by Leon S. Roudiez, New York, Columbia University Press, 1992, p. 8. [Юлия Кръстева, *Черно слънце: депресия и меланхолия*, прев. Елияна Райчева, София, Издателство „Оксиарт”, 1999 г.]

⁸ Всъщност Кръстева говори за сложното отношение между две творби. Срв. Kristeva, J., ‘A propos des Samourais’, В: *L’Infini*, № 30, Paris, Éd. Gallimard, 1990, pp. 56-66.

⁹ Kristeva, J., ‘Sartre ou le risque indispensable’, В: *L’Infini*, № 31, Paris, Éd. Gallimard, 1990, pp. 14-16.

¹⁰ *Ibid.*, p. 16.

¹¹ Kristeva, J., *The Sense and Non-sense of Revolt*, translated by Jeanine Herman, New York, Columbia University Press, 2000. [Julia Kristeva, *Sens et non-sens de la révolte*, Paris, Librairie Arthème Fayard, coll. Livre de Poche, 1996.]

¹² Kristeva, J., *Intimate Revolt*, translated by Jeanine Herman, New York, Columbia University Press, 2002. [Julia Kristeva, *La révolte intime*, Paris, Librairie Arthème Fayard, coll. Livre de Poche, 1997.]

Кръстева избира Сартр като една от нейните теми в тези семинари? Какъв тип отношение съществува между идеята за „бунт“ и Сартровия екзистенциализъм? В настоящото представяне бих искал да хвърля светлина върху отношението между двамата мислители, започвайки с тези въпроси.

1. Темата за бунта

Най-напред нека разгледаме темата за „бунта“, върху която се съсредоточава Кръстева в своите лекции. В частта, отнасяща се до началото на първата сесия, Кръстева казва:

Заглавието на тази книга е предназначено да възсъздаде настоящото политическо положение и липсата на бунт, която го характеризира.¹³

Le cours de cette année, *Sens et non-sens de la révolte*, vous évoque, j'espère, l'actualité politique et l'impasse de la révolte qui la caractérise.¹⁴

Този цитат ни показва, че причината, заради която Кръстева подема тази тема в лекциите си, е „липсата на бунт“ в контекста на съвременната политика. Като имаме предвид, че Кръстева е един от онези мислители, преживели събитията от май 1968 г. във Франция, съвсем естествено е тя да схваща съвременната политическа ситуация по този начин. Няколко реда по-нататък, тя заявява, че ще се занимава с трима писатели: Арагон, Сартр и Барт.

Тя обаче не посочва направо техните текстове, а започва своето разглеждане с един внимателен поглед към етимологията на думата „бунт“. Цитирам първото изречение:

Латинският глагол *volvere*, който е в произхода на думата „бунт“, [*revolt*] първоначално няма нищо общо с политиката. Той образува дериватни понятия със значения – семи – като „извивам се“, „обкръжение“, „извърщам се“, „отвърщам.“¹⁵

Le verbe latin *volvere*, qui est à l'origine de 'révolte', était initialement fort éloigné de la politique. Il a produit des dérivés avec des significations – des sèmes – telles que 'courbe', 'entourage', 'tour', 'retour'.¹⁶

¹³ Kristeva, *The Sense and Non-sense of Revolt*, p. 1.

¹⁴ Kristeva, *Sens et non-sens de la révolte*, p. 5.

¹⁵ Kristeva, *The Sense and Non-sense of Revolt*, p. 1.

¹⁶ Kristeva, *Sens et non-sens de la révolte*, p. 6.

Ако проследим назад произхода на думата, понятието „бунт” губи актуалните си за днешно време политически конотации и възстановява значението на „извърщане”. Кръстева се наема да даде по-подробно етимологическо обяснение на думата, но е достатъчно да се каже, че тя се опитва да:

го изтръгне [т.е. понятието „бунт”], етимологически, от прекалено тесния политически смисъл, който то е придобило в наше време.¹⁷

grâce à l'étymologie, arracher au sens trop étroitement politique qu'il a pris de nos jours.¹⁸

Онова, което Кръстева подчертава, е, че:

бунтът извърта и извърща – действително, променя курса – съобразно историята.¹⁹

la révolte tourne et vire, voire se détourne selon l'histoire.²⁰

По този начин тази дума е извадена от полето на политиката от страна на Кръстева, но първоначалното съображение е трябвало да засяга съвременната политическа ситуация или „липсата на бунт”, която я характеризира. Тя се връща на първия въпрос и анализира политическата ситуация по следния начин:

Постиндустриалните и посткомунистически демокрации, в които живеем, с техните афери и скандали, споделят характеристики, с които човечеството никога не се е сблъсквало. Две от тях съпътстват обществото на образа, или на спектакъла, и оправдават опита да преосмислим понятието за бунт, дори когато те сякаш изключват възможността за това: статутът на *властта* и този на *индивида*.²¹

Les démocraties posindustrielles et postcommunistes où nous vivons, avec – et au-delà – les affaires et les scandales qu'elles traversent, partagent des caractéristiques que l'humanité n'a jamais affrontées. J'en relèverai deux, qui vont avec la “société de l'image” ou du “spectacle” et qui justifient à mes yeux la tentative de repenser la notion de révolte dans la mesure même où ces caractéristiques

¹⁷ Kristeva, *The Sense and Non-sense of Revolt*, p. 3.

¹⁸ Kristeva, *Sens et non-sens de la révolte*, p. 9.

¹⁹ Kristeva, *The Sense and Non-sense of Revolt*, p. 4.

²⁰ Kristeva, *Sens et non-sens de la révolte*, p. 10.

²¹ Kristeva, *The Sense and Non-sense of Revolt*, p. 4.

semblent en exclure la possibilité : le statut du *pouvoir* et celui de la *personne humaine*.²²

В този цитат Кръстева дава по-точно обяснение на своето съображение, за което вече е намекнала в началото на семинара. Статутите на властта и на индивида, съпътстващи обществото на образите, или на спектаклите, правят възможно, от една страна, преосмислянето на понятието „бунт,” но от друга – те също така са склонни да изключват такава възможност. Това съображение на Кръстева не ни се струва маловажно. Твърдението ѝ, че днешната култура, възприемана като „култура на развлечението”, „култура на представлението”, и „култура на зрелището”, е склонна да изключва бунта, съвпада с нашия собствен усет.

Каква е тогава онази култура, противопоставяща се на тази култура без бунт? Според нея това е съвременната култура от западен тип, основана на „критическото съзнание”. Кръстева твърди:

Европейците са културни в смисъл, че културата е тяхно критическо съзнание; достатъчно е да помислим за картезианското съмнение, за свободомислието на Просвещението, за хегелианското отрицание, за идеите на Маркс, за несъзнаваното на Фройд, да не говорим за *J'accuse* на Зола и революциите във формата като движението Баухаус и сюрреализма, Арто и Стокхаузен, Пикасо, Поллок и Франсис Бейкън. Великите моменти в изкуството и културата на XX век са моменти на бунт спрямо формата и метафизичното мислене.²³

Nos peuples sont des peuples de culture au sens où la culture est leur conscience critique; qu'il suffise de penser au doute cartésien, à la libre-pensée des Lumières, à la négativité hégélienne, à la pensée de Marx, à l'inconscient de Freud, sans parler du *J'accuse* de Zola, des révoltes formelles – du Bauhaus et du surréalisme, d'Artaud et de Stockhausen, de Picasso, de Pollock et de Francis Bacon.²⁴

От Декарт до Бейкън.... Това изброяване на имена изглежда някак грубовато, но Кръстева преподчертава важността на бунта като фундаментален проблем, споделен както от философията, така и от изкуството на XX век.

Следователно не е така трудно да се разбере защо Кръстева споменава името на Сартр. Може със сигурност да се твърди, че Сартр, философ на „съзнанието” и автор на абсурдисткия роман *Погнусата*, е безспорно мислител, ангажиран с проблема за „бунта”. Сега нека отправим един по-внимателен поглед към лекциите на Кръстева.

²² Kristeva, *Sens et non-sens de la révolte*, p. 10.

²³ Kristeva, *The Sense and Non-sense of Revolt*, p.7.

²⁴ Kristeva, *Sens et non-sens de la révolte*, p. 14.

2. Сартр по Кръстева

През тези две години на семинари Кръстева посвещава някои от своите лекции на Сартр. Най-напред нека разгледаме лекциите от 1995 г., публикувани под заглавието *Смисъл и безсмислие на бунта*. След като заявява, че когато „изследваме бунта в съвременния свят, в съвременната литература, опитът на Сартр не може да бъде пренебрегнат”²⁵ (‘Quand on s’interroge sur la révolte dans le monde contemporain, dans la littérature contemporaine, l’expérience de Sartre est incontournable.’²⁶), Кръстева се опитва да изведе темата за „бунта” от многобройни аспекти. Примерите, на които тя се спира, са следните: мотива за „сирака”, повтарящ се в много от текстовете на Сартр, неговия отказ на Нобеловата награда през 1964 г., някои отблъскващи герои в *Погнусата* и *Мухите*, темите за „лъжата” и „играта,” темата за „садомазохизма”, човешкото съществуване като “de trop”^{*} или „изгнаническо”, отношението на изключване между „Аз-а” и Другия и т.н. Всички тези епизоди, засягащи Сартр и неговите текстове, се обединяват под ключовото понятие „бунт”.

Действително не е толкова трудно да се опише Сартровата мисъл като „бунт.” Някои дори могат да помислят, че интерпретациите на Сартр, които Кръстева прави в своите лекции, са банални. Можем обаче да открием и коментари, които само Кръстева би могла да даде. Обсъждайки *Погнусата* във връзка със своя собствен труд, *Сили на ужаса*, Кръстева казва следното:

Сартр заема епиграфа в *Погнусата* от Селин, чието творчество, както и значимостта на абекцията в това творчество, съм имала възможност да тълкувам.²⁷

Sartre emprunte l’exergue de *La Nausée* à Céline dans l’œuvre duquel j’ai eu l’occasion de commenter l’importance de l’abjection.²⁸

За съжаление, тук Кръстева не дава никакво по-задълбочено обяснение на това, но затова пък със сигурност гледа на Селин като ключова фигура в обвързването на нейните занимания с тези на Сартр. В един от пасажите след този цитат тя посочва факта, че оригиналното заглавие на *Погнусата* било *Меланхолия*, както споменахме по-горе. Имайки предвид, че Кръстева също така написва *Черно слънце*, главна тема на която е „меланхолията” и където Селин е използван под формата на епиграф, вероятно един възможен начин за тълкуване на тези пасаж е да кажем, че Кръстева е в търсене на общи за нея и Сартр позиции.

²⁵ Kristeva, *The Sense and Non-sense of Revolt*, p. 149.

²⁶ Kristeva, *Sens et non-sens de la révolte*, p. 228.

* Излишно (фр.) – Б. пр.

²⁷ Kristeva, *The Sense and Non-sense of Revolt*, p. 171.

²⁸ Kristeva, *Sens et non-sens de la révolte*, p. 261.

Изглежда, че има друга причина, поради която лекцията на Кръстева е неразгърната. Това е защото Кръстева не използва толкова психоаналитични понятия, колкото обикновено. Както вече споменах, Сартр е философ, който е настроен критично към фройдовата психоанализа и който изработва една особена „екзистенциална психоанализа“, а следователно Кръстева вероятно се е поколебала дали да използва психоаналитична методология в заниманията си със Сартр. Заради това свое колебание обаче, нейната лекция звучи твърде педагогично и не се отличава с оригиналност, поне според мен – студент, занимаващ се със Сартр. Проблемът как се помирява екзистенциалистският дискурс с този на психоанализата е, по мое мнение, важен за разглеждане въпрос, когато осмисляме „съвременната философия“ днес.²⁹

Какво можем да кажем за лекцията от втората година? Тук Кръстева се занимава с *Въображението* (1936 г.), текст, който тя просто споменава през първата година. Фокусирайки се върху функцията на онищостяване, която съзнанието притежава, тя резюмира Сартровото „въобразяващо съзнание“ по следния начин:

Интенционалността е следователно модус на не-съществуването и Сартр се опира на въобразяващото съзнание, за да предаде същностната негативност на цялото съзнание. Негативността е свойствена на всички действия на съзнанието, по-специално тези на мисълта и езика, но изглежда това важи с особена важност при въобразяващото съзнание, понеже образът (за разлика от идеята или думата-знак) прави един отсъстващ обект да присъства.³⁰

L'intentionnalité est donc sur le mode du n'être pas, et Sartre prend appui sur la conscience imageante pour nous faire saisir l'essentielle négativité de toute conscience. La négativité est propre à tout acte conscience, notamment celui de la pensée ou du langage, mais elle apparaît plus caractéristique encore dans le cas de la conscience imageante, car l'image (contrairement à l'idée ou au mot-signé) rend présent un objet qui est absent.³¹

„Въобразяващото съзнание“ винаги е обвързано с проблема за „негативността“ в смисъл, че то има предвид един отсъстващ обект. По-точно, понеже всяко съзнание е съзнание за нещо, съзнанието не може да бъде друго освен „нищо“ в Сартровия смисъл. Това е отправната точка в Сартровата философия на „битие и нищо“. Съзнанието за нищото разполага с една фундаментална свобода в смисъл, че то може да бъде каквото и да е. Ако разгледаме този проблем някак по-хуманистично, вероятно ще се сетим за известния аргумент, отнасящ се до „лошата вяра“ (la mauvaise foi), подложена на анализ в *Битие и*

²⁹ В лекциите от втората година Кръстева като че ли се опитва, повече отколкото през първата година, да прави сравнение между екзистенциалисткия и психоаналитичния дискурс.

³⁰ Kristeva, *Intimate Revolt*, p. 125.

³¹ Kristeva, *La révolte intime*, p. 193.

нищо. Съзнанието, или неговият реален човешки носител, не е нищо друго освен „нищо”. Затова то е принудено да изпълнява нещо, за да бъде нещо; келнерът от кафенето може да съществува само като изпълнява ролята на келнер. С други думи, човешкото съществуване по необходимост засяга въображаемото, доколкото е съществуване.

Именно до подобен проблем за онищостяването или негативността в Сартровата философия на съзнанието в крайна сметка достига Кръстева в прочита си на всички текстове на Сартр, фокусирайки се върху него от гледна точка на „бунта”. Ако образът винаги функционира като онищостяване, а оттук като бунт, как трябва да разбираме бунтовете на неизброимите образи в днешното общество на спектакъла? От друга страна, как можем да тълкуваме разискванията върху образа в Сартровата философия на съзнанието днес, във време, когато всякакви видове образи се множат в една много по-широка сфера? Подобни въпроси подлежат на сериозно разглеждане.

Кръстева започва лекциите си като поставя под въпрос тези пунктове и анализира Сартрови текстове като *Битие и нищо* и *Думите*, като едновременно с това ги сравнява с текстове от Хайдегер или Фройд. За жалост, в настоящото представяне нямам достатъчно време да проследя всички нейни лекции, които наброяват повече от 200 страници. Засега бих искал да се отдалеча от лекциите на Кръстева и да се опитам да направя сравнение между двамата мислители по различен начин.

3. Абекция и „въртяща се врата”

До този момент разглеждах лекциите на Кръстева от гледна точка на „бунта”. Тъй като тя е публикувала три книги с тази дума в техните заглавия през 90-те години на XX век, можем да твърдим, че „бунт” е ключова дума в разбирането на Кръстева от този период. „Бунт” обаче не е дума, която Кръстева ще използва за първи път в текстовете си от 90-те. Още в началото на *Сили на ужаса*, публикувана през 1980 г., можем да открием следния пасаж:

Из пределите на абекцията изниква един от онези стихийни, неясни бунтове на битието, насочен срещу заплаха, произлизаща сякаш от една извънмерна външност или вътрешност, запратен отвъд обсега на възможното, поносимото, мислимото.³²

Il y a, dans l'abjection, une de ces violentes et obscures révoltes de l'être contre ce qui le menace et qui lui paraît venir d'un dehors ou d'un dedans exorbitant, jeté à côté du possible, du tolérable, du pensable.³³

³² Kristeva, *Powers of Horror*, p. 1.

³³ Kristeva, *Pouvoirs de l'horreur*, p. 9.

Няма нужда да споменаваме, че „абекция” е едно от най-важните понятия, разработени от Кръстева. Този пасаж ни показва, че проблемът за бунта вече е бил част от нейното мислене, докато е писала този труд.

Освен това Кръстева вече е споменала Сартр в тази своя книга. След като подчертава, че Селин е пример за истински писател в нейното обсъждане върху понятието за „абекция,” тя привежда имената на други писатели, включително Сартр, чиито творби са оказали влияние върху разсъжденията ѝ върху абекцията:

Бодлер, Лотреамон, Кафка, Жорж Батай, Сартр (*Погнусата*) или някои други съвременници вероятно са напътствали, всеки по свой начин, моето слизване в ада на именуването, с други думи, на податливата на означаване самоличност.³⁴

Baudelaire, Lautréamont, Kafka, Georges Bataille, Sartre (*Nausea*) ou d'autres modernes auraient pu étayer à leur façon ma descente aux enfers de la nomination, c'est-à-dire de l'identité signifiable.³⁵

И както вече бе посочено, главата върху Селин, е озаглавена „Селин: нито артист, нито мъченик”, което напомня за *Свети Жьоне: артист и мъченик* на Сартр. Това подзаглавие съответства на определението за „абекция”, което е „нито субект, нито обект”³⁶ (‘ni sujet ni objet.’).³⁷ Това обаче не е много солидна и ясна формулировка. Например, Кръстева пише следното в един от пасажите:

Артист или мъченик? Нито едното, нито другото, или и двете едновременно, като един истински писател, който вярва на хитрините си.³⁸

Comédien ou martyr ? Ni l'un ni l'autre, ou les deux à la fois, comme un véritable écrivain qui croit à sa ruse.³⁹

По този начин формулировката „нито А, нито В” е непосредствено трансформирана в „едновременно А и В”. В друг пасаж, Кръстева пише:

[...] нито вътрешно, нито външно, уязвяващата външност, преобразуваща се в омразна вътрешност, война, граничеща с гнилоча, докато социалната и семейна скованост, тази красива маска, се разпада сред любимата отвратителност на невинния порок. Вселена от граници, клатушкания, крехки и размесени

³⁴ Kristeva, *Powers of Horror*, p. 207.

³⁵ Kristeva, *Pouvoirs de l'horreur*, p. 245.

³⁶ Kristeva, *Powers of Horror*, p. 1.

³⁷ Kristeva, *Pouvoirs de l'horreur*, p. 9.

³⁸ Kristeva, *Powers of Horror*, p. 134.

³⁹ Kristeva, *Pouvoirs de l'horreur*, p. 158.

идентичности, лутания на субекта и неговите обекти, страхове и борби, абекции и лиризми. На повратната точка между социалното и асоциалното, семейното и престъпното, женственото и мъжественото, нежността и убийството.⁴⁰

[...] ni dedans ni dehors, l'extérieur blessant se renversant en dedans abominable, la guerre côtoyant la pourriture, alors que la rigidité sociale et familiale, ce faux masques, s'écroule dans l'abomination bien-aimée d'un vice innocent. Univers de frontières, de bascules, d'identités fragiles et confondues, errances du sujet et de ses objets, peurs et combats, abjections et lyrismes. A la charnière du social et de l'asocial, du familial et du délinquant, du féminin et du masculin, de la tendresse et du meurtre.⁴¹

Онова, върху което бих искал да насоча вниманието тук, е употребата на изрази като „клатушкания” (bascule) и „повратна точка” (charnière).

Това ми напомня за Сартровото понятие “tourniquet.” Това понятие, преведено в най-новия английски превод като „въртележка,” е френска по произхода си дума, която в един по-конкретен смисъл означава “въртяща се врата.” Дали ще е въртележка или въртяща се врата, можем да кажем, че това е въпрос на определена „(по)вратна точка”, * на “charnière”. Кръстева говори за смисъла на „извършване” в думата „бунт”, но можем също да отбележим етимологическата близост между „бунт” и „въртя се” във „въртяща се врата”. Сартр въвежда понятието въртележка/въртяща се врата в *Свети Жьоне*, докато анализира самия Жьоне, който:

се позовава на две противоположни ценностни системи и отказва да избере която и да е от тях.⁴²

Il se réfère à deux systèmes de valeurs opposés et refuse de choisir l'un ou l'autre.⁴³

Не е ли възможно да видим някои сходства между въртящата се врата на Сартр и абекцията на Кръстева? Бих желал да разработя това сравнение в друго свое представяне.

Заклучение

⁴⁰ Kristeva, *Powers of Horror*, p. 135.

⁴¹ Kristeva, *Pouvoirs de l'horreur*, p. 159.

* Игра на думи – на английски „hinge” означава „панта”, но също и „главен/централен пункт”, „опорна точка”, „решаващ фактор” и др. Същото двусмислие носи и френската дума “charnière”. – Б. пр.

⁴² Sartre, J. P., *Saint Genet: Actor and Martyr*, translated by Bernard Frechtman, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2012, p. 330.

⁴³ Sartre, J. P., *Saint Genet. Comédien et martyr*, Paris, Éd. Gallimard, coll. Tel, 1952, p. 368.

И така, аз се опитах да разкрия едно тайно сартърианство у Кръстева, да направя обзор на нейните лекции върху Сартр и да сравня някои ключови за двамата мислители понятия. Сега вече е ясно, че съществува сходство в мисълта им по отношение на някои идеи и интереси. За да завърша това представяне, аз бих искал да предложа размисъл за значението, което лекциите на Кръстева върху Сартр биха могли да имат в историята на философската мисъл.

Както вече заявих, Кръстева е мислител обикновено считан за част от структуралисткото и постструктуралисткото движение, което идва след Сартровия екзистенциализъм. Това са движения, често свързвани с „лингвистичния обрат” в историята на мисълта и, действително, в ранните си текстове Кръстева се съсредоточава тъкмо върху проблема за езика. Интересът ѝ към психоанализата също може да бъде разбран в този контекст. Онова обаче, което я интересува, не е статичната структура на езика; тя се фокусира върху динамизма на езика. Интересите ѝ са ангажирани с движения, разстройващи статичната структура на езика. Можем например да си припомним дихотомията между „символичното” и „семиотичното”. Струва ми се, че този интерес към динамизма е свързан с темата за „бунта.” Начинът, по който Кръстева разглежда темата за „бунта” през 90-те години на XX век, като че ли показва забележимо влечение към идеите на екзистенциализма. В настоящото представяне аз се опитах да покажа един аспект от това влечение. Не би ли било възможно да изтълкуваме завръщането на Кръстева към екзистенциализма, завръщане към един начин на мислене, подтиснат от структурализма и постструктурализма, като „бунт” в историята на мисълта? Тук „бунт” също има две значения. Първо, това е бунт срещу съвременното общество и „съвременната философия”, основана на езика. Второ, можем да кажем, че това е „бунт,” или „извърщане” от структурализма към екзистенциализма. В преразглеждането на Сартр от гледна точка на бунта, вероятно можем да кажем, че самата Кръстева перформативно се бунтува срещу историята на мисълта; ще можем да различим фигурата на „постекзистенциалиста” у нея. Това е условното заключение, което искам да предложа днес.

За да приключа това представяне, бих искал да цитирам един пасаж от Кръстева – последната част на едно есе, написано през 1990 г., една година след рухването на Берлинската стена:

Не ми казвайте, че рухването на Берлинската стена прави от всичко това нещо отживяло. „Това” едва е започнало. Когато „там” започнат да разполагат със супермаркети и коли, те рано или късно ще трябва да се запитат какво да правят с Бог, с Нацията, със Смисъла, със Смъртта, с Битието, с Лошата вяра, с Другия, с Езика. Те ще започнат да се лутат, да се безпокоят, въпреки и срещу „благата” и „правата”. Те ще преоткрият екзистенциализма като страст да се мисли до точката на гадене и след-екзистенциализма като трагикомично и стоическо

пробуждане. Сартр ги очаква, а също и ние. Има предостатъчно време.⁴⁴

Qu'on ne me dise donc pas que l'écroulement du Mur de Berlin périmé tout cela. 'Cela' ne fait que commencer. Quand ils auront des supermarchés et des voitures, 'là-bas', ils finiront pas se demander que faire de Dieu, de la Nation, du Sens, de la Mort, de l'Être, de la Mauvaise foi, de l'Autre, du Langage. Ils commenceront à errer, à s'agiter avec, malgré et contre les 'biens' et les 'droits'. Ils redécouvriront l'existentialisme comme passion de penser jusqu'à la nausée, et l'après-existentialisme comme réveil tragi-comique et stoïque. Sartre les attend, et nous aussi. On a tout le temps.⁴⁵

Превод от английски: Филип Стоилов

⁴⁴ Преводът мой. Kristeva, J., 'Sartre ou le risque indispensable', В : *L'Infini*, № 31, Paris, Éd. Gallimard, 1990, pp. 14-16, тук р. 16.

⁴⁵ Kristeva, 'Sartre ou le risque indispensable', p. 16.

Библиография

- Deleuze, Gilles, 'Il a été mon maître', in *L'Île déserte. Textes et entretiens 1953-1974*, Paris, Ed. de Minuit, 2002, pp. 109-13.
- Derrida, Jacques, 'Il courait mort': salut, salut. Notes pour un courrier aux *Temps Modernes*, in *Papier Machine. Le ruban de machine à écrire et autres réponses*, Paris, Ed. Galilée, 2001, pp. 167-213.
- Kristeva, Julia, *Pouvoirs de l'horreur. Essai sur l'abjection* [1980], Paris, Éd. du Seuil, coll. Points, 1983. [*Powers of Horror: An Essay on Abjection*, translated by Leon S. Roudiez, New York, Columbia University Press, 1982.]
- *Soleil noir. Dépression et mélancolie* [1987], Paris, Éd. Gallimard, coll. Folio essai, 1989. [*Black Sun: Depression and Melancholia*, translated by Leon S. Roudiez, New York, Columbia University Press, 1992.]
- 'A propos des *Samourais*', in *L'Infini*, n. 30, Paris, Éd. Gallimard, 1990, p. 56-66.
- 'Sartre ou le risque indispensable', in *L'Infini*, n. 31, Paris, Éd. Gallimard, 1990, p. 14-16.
- *Sens et non-sens de la révolte* [1996], Paris, Librairie Arthème Fayard, coll. Livre de Poche, 1999. [*The Sense and Non-sense of Revolt*, translated by Jeanine Herman, New York, Columbia University Press, 2000.]
- *La révolte intime* [1997], Paris, Librairie Arthème Fayard, coll. Livre de Poche, 2000. [*Intimate Revolt*, translated by Jeanine Herman, New York, Columbia University Press, 2002.]
- Sartre, Jean-Paul, *Saint Genet. Comédient et martyr* [1952], Paris, Éd. Gallimard, coll. Tel, 2011. [*Saint Genet: Actor and Martyr*, translated by Bernard Frechtman, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2012.]
- *Œuvres Romanesques*, Paris, Éd. Gallimard, 1981.
- ジュリア・クリステヴァ「おぞましき作家シリーズ」三浦信孝訳、『海』14巻1号、中央公論社、1982年、346-60頁。

Академично електронно списание за изкуство и култура „ПИРОН”
е издание на Културния център на СУ „Св. Климент Охридски”
www.culturecenter-su.org